
ECONOMICS AND BUSINESS

The textbook

EDITORS

Leonid Melnyk,
Oleksandra Karintseva

Sumy
University Book
2021

ЕКОНОМІКА І БІЗНЕС

Підручник

За редакцією

д.е.н., проф. Л. Г. Мельника,
д.е.н., проф. О. І. Карінцевої

Суми
Університетська книга
2021

УДК 330.341

Е 40

Рецензенти:

Бистряков І. К., доктор економічних наук, професор, завідувач відділу методології сталого розвитку ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку», м. Київ;

Гринів Л. С., доктор економічних наук, професор, Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів;

Лепейко Т. І., доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків

Економіка і бізнес: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. Суми: Університетська книга, 2021. 316 с.

ISBN 978-966-680-987-5

Зміст підручника відображає сучасні проблеми та вплив економічних законів на підприємницьку діяльність бізнес-структур. Розглядаються питання функціонування економічних систем на ринку, а також наводяться розділи, що висвітлюють специфіку управління трансформаційними процесами. Зокрема, в них розглядаються питання розвитку підприємства, впровадження інновацій, ініціювання бізнес-процесів, а також інші актуальні в сьогоденні умовах матеріали.

Підручник призначений для викладачів і студентів, а також може бути використаний керівниками підприємств, фахівцями та бізнесменами як науково-освітній матеріал.

УДК 330.341

ISBN 978-966-680-987-5

© Мельник Л. Г. , Карінцева О. І. та ін., 2021

© ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ВСТУП ДО БІЗНЕСУ	11
1.1 Сутність та історичний розвиток понять «бізнес» та «підприємництво»	11
1.2 Функції та умови підприємницького бізнесу	14
1.3 Організація бізнесу.....	22
1.4 Інституційне середовище підприємництва в Україні	26
1.5 Взаємодія інституційного середовища і підприємництва	30
Література	33
Питання до теми	34
Кейс до розділу. Специфіка інституційного середовища підприємництва в Україні.....	35
РОЗДІЛ 2 РИНОК І ПРОДУКЦІЯ В СТРУКТУРІ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА	38
2.1 Сутність, функції, суб'єкти та об'єкти ринку.....	38
2.2 Характеристика структури ринку	42
2.3 Характеристика продукції	49
2.4 Якість продукції як економічна категорія і її оцінювання.....	50
2.5 Управління якістю продукції	57
Література	61
Питання до теми	62
Кейс до розділу. Еколого-економічний рейтинг компаній.....	63
РОЗДІЛ 3 ДЕМАТЕРІАЛІЗАЦІЯ В БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ	68
3.1 Теоретичні основи дематеріалізації процесів виробництва та споживання продукції.....	68
3.2 Оцінювання дематеріалізації продукції та послуг	72
3.3 Еколого-економічний механізм дематеріалізації продукції на підприємстві.....	77
Література	83
Питання до теми	85
Кейс до розділу. Оцінювання рівня дематеріалізації товару легкої промисловості	86
РОЗДІЛ 4 БІЗНЕС І ВЛАСНІСТЬ	92
4.1 Власність як основа бізнесу	92
4.2 Форми власності та бізнесу	93
4.3 Розвиток форм власності та бізнесу	98
Література	102
Питання до теми	103
РОЗДІЛ 5 ВИРОБНИЧІ ФАКТОРИ В БІЗНЕСІ	104
5.1 Економічна сутність та відтворення основних фондів ¹	104
5.2 Склад і кругообіг оборотних коштів	113
5.3 Фінансові показники в бізнесі: прибуток і рентабельність.....	117
5.4 Трудові фактори. Продуктивність і оплата праці	119
Література	123
Питання до теми	124
РОЗДІЛ 6 ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	125
6.1 Поняття і функції фінансів у бізнесі.....	125

6.2	Джерела фінансування підприємницької діяльності	127
6.3	Інші джерела фінансування бізнесу: лізинг та факторинг	130
6.4	Інвестування підприємницької діяльності	134
	Література	136
	Питання до теми	137
	Контрольні завдання	137
РОЗДІЛ 7 ПЛАНУВАННЯ ТА БЮДЖЕТУВАННЯ		138
7.1	Фінансове прогнозування та планування	138
7.2	Методи визначення фінансових потреб ²	139
7.3	Методи фінансового планування	143
7.4	Фінансове управління на основі бюджетування ²	145
	Література	155
	Питання до теми	155
	Кейс до розділу. Публічні закупівлі	157
РОЗДІЛ 8 ОПОДАТКУВАННЯ БІЗНЕСУ		164
8.1	Податкове законодавство: структура та принципи	164
8.2	Податки і збори: визначення, класифікація, функції	167
8.3	Податкова пільга, спеціальний податковий режим, платники, об'єкт і база оподаткування	170
8.4	Органи контролю та органи стягнення податків, податкова звітність	171
8.5	Основні бюджетоутворювальні податки	172
8.6	Системи оподаткування діяльності підприємств	180
8.7	Практичні аспекти сплати податків і зборів в Україні	192
	Література	194
	Питання до теми	195
	Кейс до розділу. Аудит податків в Україні	196
РОЗДІЛ 9 ІННОВАЦІЇ В БІЗНЕСІ		199
9.1	Загальне поняття про інновації	199
9.2	Сутність інноваційного процесу та економічні особливості інноваційної діяльності	201
9.3	Фінансування інноваційної діяльності ²	203
9.4	Інноваційна ідея для бізнесу	206
9.5	Поняття і склад інноваційної інфраструктури підприємництва	208
	Література	213
	Питання до теми	213
	Контрольні завдання	214
	Кейс до розділу. Венчурна діяльність у підприємстві та бізнесі	215
РОЗДІЛ 10 ІНФОРМАЦІЙНІ ФАКТОРИ В ЕКОНОМІЦІ ТА БІЗНЕСІ³		220
10.1	Поняття про інформацію	220
10.2	Форми, рівні та функції інформації ²	221
10.3	Кількісне та якісне оцінювання інформації в економічних системах ¹	225
10.4	Роль пам'яті в економічних системах	228
10.5	Роль інформації в економіці та бізнесі ⁴	231
10.6	Особливості та зміст інформаційних товарів ⁴	236
	Література	241
	Питання до теми	243
	Кейс до розділу. Інформація та її роль при прийнятті рішень	245

РОЗДІЛ 11 НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА РИЗИК У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ	250
11.1 Суть понять невизначеності і ризику	250
11.2 Способи вимірювання ризику	251
11.3 Види ризиків	254
11.4 Способи зниження ризиків	256
Література	259
Питання до теми	260
РОЗДІЛ 12 БІЗНЕС-ІНТЕРЕСИ ФІРМ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ	261
12.1 Міжнародний поділ праці	261
12.2 Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності	262
12.3 Методи торгівлі. Зовнішньоторговельні посередники	266
12.4 Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	270
12.5 Зовнішньоторговельний контракт	277
12.6 Структура і зміст зовнішньоторговельного контракту купівлі-продажу	278
12.7 Основні підходи до встановлення ціни в зовнішньоторговельному контракті	283
Література	287
Питання до теми	288
Кейс до розділу. Інструменти хеджування валютних ризиків на зовнішніх ринках	289
ДОДАТОК Інформаційні форми при впровадженні ЕЕМУДП	293
ВИСНОВКИ	301
ГЛОСАРІЙ	303
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	312

¹Робота виконана в рамках НДР «Фундаментальні основи фазового переходу до адитивної економіки: від проривних технологій до інституційної соціологізації рішень».

²Робота виконана в рамках НДР «Сталий розвиток та ресурсна безпека: від проривних технологій до цифрової трансформації економіки України» (№д/р. 0121U100470)

³Матеріал підготовлено в рамках проєкту Європейської комісії «Кафедра Жана Моне з наряду: Законодавчий, економічний та соціальний перехід ЄС до сталого суспільства в межах Індустрії 4.0 та 5.0» (619997-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR).

⁴Матеріал підготовлено в рамках проєкту Європейської комісії «Кафедра Жана Моне з економічної політики ЄС та громадянського суспільства» (619878-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR).

ВСТУП

Ключовими поняттями сучасного життя стали економіка та бізнес. Економіка як господарська система забезпечує людину необхідними товарами і послугами. Економіка як галузь науки забезпечує застосування найбільш ефективних методів господарювання та сприяє спрямуванню товарно-грошових потоків за найбільш раціональними напрямками. Бізнес – це сфера діяльності людини, яка своїм розумом, талантом та енергією керує зазначеними товарно-грошовими потоками.

Саме в бізнесі інтегруються найважливіші атрибути виробничої діяльності: капітал, матеріальні ресурси, природні фактори, інформація, праця та відносини людей. Поєднуючись, ці компоненти в кінцевому підсумку, і конвертуються в споживчі товари та послуги, що забезпечують життєдіяльність людини.

Однак бізнес з'єднує, «переплавляючи», не лише виробничі чинники. Він інтегрує дві найважливіші сфери життя людини – виробництво та споживання. Активно впливаючи на потреби, бізнес у кінцевому підсумку формує саму людину, стиль її життя та вектор розвитку.

У сучасних умовах значно зросла роль економічної науки. Сьогодні при колосальній варіабельності засобів (зокрема технологій і споживчих товарів), що генеруються наукою та виробничим комплексом в умовах ринку, на провідні позиції виходить проблема вибору. Саме економіка дає відповідь на ключові господарські питання та є при цьому компасом розвитку господарських систем. До найважливіших із питань, на які повинна знайти відповідь економіка, необхідно віднести: «що робити», «для кого виробляти», «як виробляти», «коли виробляти», «в яких кількостях виробляти», «як розподіляти витрати і доходи від господарської діяльності». І це лише незначна частина запитань, відповіді на які щодня повинен забезпечувати інструментарій економічної науки.

Сьогодні світ у ході відразу трьох промислових революцій (Третьої, Четвертої і П'ятої) зазнає фазового переходу до нової соціально-економічної форми, покликаної вирішити одночасно комплекс економічних, екологічних та соціальних проблем.

Магістральним напрямом Третьої промислової революції є вирішення проблем глобальної природно-ресурсної кризи. Ключові механізми для цього забезпечуються переходом на відновлювані джерела енергії й адитивні технології, засновані на використанні 3D-принтерів. Неминучим наслідком цього має бути перехід від виробництва, що концентрується на великих підприємствах, до горизонтальних, розподілених мереж, що інтегрують мільйони дрібних промислових одиниць в єдині «розумні» динамічні системи. В них споживачі починають відігравати роль як виробників, так і власників засобів виробництва, що обумовлює формування основ солідарної економіки.

Ключовий комплекс питань, на вирішення яких спрямована Четверта промислова революція, сконцентрований на автоматизації процесів функціонування господарських систем. Необхідність цього обумовлена зростаючою інформаційною складністю управління процесами в новій економіці. Людина вже не в змозі повністю контролювати хід процесів виробництва та споживання продукції. Це

змушує її покласти цю місію на створювані кіберфізичні системи. Як це буде вже сьогодні можна уявити за першими кроками народження Інтернету речей.

П'ята промислова революція покликана знайти місце людини в кібергізованому середовищі майбутнього і забезпечити її соціальний (особистісний) розвиток. Основним результатом повинен стати перехід від масового виробництва та споживання стандартних товарів для задоволення стандартизованих потреб до персоналізації виробництва і споживання. Останнє означає задоволення індивідуальних особистісних потреб людини. У виробничому середовищі людина, озброєна кіберпотенціалом, все більше концентруватиметься на вирішенні унікальних творчих завдань. Особливостям трансформації економічних систем в умовах інформатизації господарства присвячено один із розділів цього підручника.

В епоху трансформаційних переходів істотно збільшується динамізм економічних систем. У цих умовах значно зростає потреба в умінні реалізовувати трансформаційні процеси в економічних системах, швидко переходити від одних форм до інших, наповнюючи їх адекватним змістом, що обумовлено викликами сучасності.

Цей підручник є своєрідним продовженням існуючої методичної літератури економічного спрямування, зокрема і виданої раніше тим самим авторським колективом (підручник «Економіка підприємства», 2013; підручник «Бізнес-адміністрування», 2009; підручник «Підприємництво, торгівля і біржова діяльність», 2018; навчальний посібник «Проривні технології в економіці і бізнесі», 2020). У підручнику поряд із матеріалами, де розглянуто питання функціонування економічних систем на ринку (у них, зокрема, характеризуються виробничі фактори, фінансові питання, бізнес-планування тощо), містяться розділи, де розглядаються питання розвитку підприємства, дематеріалізації в бізнес-середовищі, впровадження інновацій, ініціювання бізнес-процесів, а також інші актуальні в сучасних умовах матеріали.

Автори сподіваються, що цей підручник дозволить студентам, викладачам та фахівцям бізнесу не лише розширити кругозір, а й отримати необхідний поштовх до самонавчання й отримання нових знань.

Підручник призначений для викладачів та студентів, а також може бути використаний керівниками підприємств, фахівцями та бізнесменами як науково-освітній матеріал.

Література

1. Бізнес-адміністрування: магістерський курс: Підручник / За ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника, д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка та к.е.н., доц. І.М. Сотник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 896 с.
2. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. Л.Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2012. 864 с.
3. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за заг. ред.: І.М. Сотник, Л.М. Таранюка. Суми: Університетська книга, 2018. 572 с.
4. Проривні технології в економіці і бізнесі (досвід ЄС та практика України у світлі III, IV і V промислових революцій): навч. посіб. / за ред. Л.Г. Мельника та Б.Л. Ковальова. Суми: СумДУ, 2020. 180 с.

Авторський внесок у створення підручника здійснили: д.е.н., проф. Л. Г. Мельник (редактор) – вступ, 5.1, 5.2; 10; висновки; д.е.н., проф. О. І. Карінцева (редактор) – 5.1, 5.2, 5.4, 7; к.е.н., доц. О. Вік. Кубатко (технічний редактор) – вступ, висновки; к.е.н., доц. Ю. В. Чорток (технічний редактор) – 9; Т. В. Бабій – 12.2; д.е.н., проф. Є. О. Балацький – 5.1–5.2; к.е.н., доц. І. М. Бурлакова – 5.2, 5.4; д.е.н., проф. Т. А. Васильєва – 8.2, 8.5; д.е.н., проф. О. А. Веклич – 8.1; к.е.н., доц. О. М. Владимир – 6; к.е.н., доц. Л. Ю. Возна – 11; к.е.н., доц. О. М. Волк (Німеччина) – 10.5; к.е.н. В. І. Вороненко – 5.2, 5.4; PhD Л. Генс (Бельгія) – 10.6; к.е.н. О. С. Гончаренко – 3; кейс до розділу 3; д.е.н., проф. А. А. Гриценко – 10.5; к.е.н., доц. Ю. М. Дерев'янка – 8.1, 8.6; А. О. Дериколенко – 9.5; д.е.н., доц. О. М. Дериколенко – кейс до розділу 9; д.е.н., проф. О. В. Димченко – 10.5, 10.6; д.е.н., проф. І. А. Дмитрієв – 10.4, 10.5; к.е.н., доц. О. М. Дутченко – глосарій; Ю. М. Завдов'єва – 2.2; д.е.н., проф. М. В. Зось-Кіор – 2.3, 3.3; к.е.н. О. І. Іваненко – 12.3; д.е.н., проф. В. О. Касьяненко – кейс до розділу 7, 8.4, 8.5, 10.1–10.3; к.е.н. Т. В. Касьяненко – 5.3, 6.1, 7, 8.1–8.3, 9.3; к.е.н., К. І. Кириченко – 1.4, 12.2; к.е.н., доц. Б. Л. Ковальов – 10.5; PhD Н. І. Коновалова (Латвія) – кейс до розділу 12; к.е.н. Р. В. Кочубей – 9.1, 9.2; д.е.н., проф. О. Вас. Кубатко – 5.1, 7.2, 7.4, 9.3, 10.2, 10.6; к.е.н., доц. О. А. Лукаш – 8.2–8.5; д.е.н., проф. І. А. Маркіна – 1.3, 1.4; д.е.н., проф. О. І. Маслак – 4.3, 8.7; к.е.н., доц. О. М. Маценко – кейс до розділу 9; PhD В. Мельник (Іспанія) – 2.1–2.2; Н. М. Мельник – 8.7, кейс до розділу 8; д.е.н., проф. Є. В. Мішенін – 1.2; к.е.н., доц. Г. А. Мішеніна – 1.1; д.е.н., проф. Л. Є. Момотюк – 11.1, 11.2; д.е.н., проф. Г. В. Назарова – 1.5, 5.4, 10.6; д.е.н., проф. О. Г. Осауленко – 10.2, 10.5; к.е.н., доц. Т. В. Пімоненко – кейс до розділу 2; кейс до розділу 10; д.е.н., проф. П. Г. Перерва – 2.4, 2.5, 11.4; к.е.н. К. Р. Приходько – 10.3; д.е.н., проф. Р. Ф. Пустовіт – 1.4–1.5; кейс до розділу 1; к.е.н., А. І. Рубан – 10.3, 10.5; доц. Н. В. Рябцева – 4; к.е.н., доц. В. В. Сабадаш – 12; д.е.н., проф. С. О. Самаль – 5.4, 10.4 (Білорусь); д.е.н., проф. І. М. Сотник – кейс до розділу 3; асп. Ю. С. Срібранець – кейс до розділу 7; PhD, проф. Т. Тамбовцева – 9.2, 9.5 (Латвія); д.е.н., проф. В. М. Тарасевич – 4; к.е.н., доц. М. О. Харченко – 5.1, 5.2, 5.4, 7; О. О. Часник – 9.2; к.е.н., доц. О. Ю. Чигрин – 2; к.е.н., доц. О. М. Шершенюк – 10.6; д.е.н., проф. Л. В. Шаульська – 9.1, 9.2; д.е.н., проф. О. В. Шкарупа – 9; к.е.н., доц. І. Є. Ярова – 1.3.

Слова подяки. Автори висловлюють подяку рецензентам за цінні поради та зауваження, також вдячні колегам за сприяння у виданні книги.

Інтегральний коефіцієнт використання машин і устаткування за проектною потужністю і в часі K_{int} визначають як добуток двох розглянутих вище коефіцієнтів $K_{e.3}$ і $K_{i.6}$:

$$K_{int} = K_{e.3} \cdot K_{i.6} . \quad (5.9)$$

Інтенсифікація використання основних фондів досягається комплексом заходів, що охоплюють весь виробничий процес: впровадженням передових технологій; інтенсифікацією технологічних процесів; зменшенням планових і усуненням позапланових простоїв обладнання; винятком непродуктивної роботи обладнання (випуск браку, завищення припусків на механічну обробку та ін.); поліпшенням якості сировини, матеріалів і вихідних заготовок; поліпшенням стану обладнання; підвищенням рівня спеціалізації виробництва та ін. (Економіка, 2012).

5.2 Склад і кругообіг оборотних коштів

Оборотним капіталом (обіговими коштами) називають засоби виробництва, які на відміну від основних фондів беруть участь лише в одному виробничому циклі, в ході якого повністю переносять свою вартість на вартість готової продукції.

Оборотним капітал називається тому, що знаходиться в постійному обороті коштів, проходячи різні форми: гроші – товар – гроші. Зокрема, за один оборот (виробничий цикл) гроші вкладаються в придбання сировини, в ході виробництва сировина трансформується в готову продукцію, після продажу продукції кошти знову повертаються на підприємство у формі грошей. Таким чином, за один оборот оборотні кошти проходять три основних економічних сфери: постачання, виробництво і збут (Економіка, 2008).

Оборотні кошти складаються з двох частин – оборотних фондів і фондів обігу. Оборотні фонди в своїй речовій формі є предметами праці. Вони, як правило, зазнають змін своєї натуральної форми і фізико-хімічних властивостей. Фонди обігу пов'язані з обслуговуванням процесу обігу товарів.

Оборотні фонди включають в себе:

- предмети праці (сировина, основні матеріали і напівфабрикати, допоміжні матеріали, паливо, тару, запасні частини та ін.);
- засоби праці з терміном служби не більше одного року, як правило, це малоцінні і швидкозношувані предмети (наприклад, інструменти, господарський інвентар, спецодяг);
- незавершене виробництво (продукція, що підлягає подальшій обробці, зокрема напівфабрикати власного виробництва);

- витрати майбутніх періодів (утворюють вироблені фірмою витрати на придбання необхідних для виробництва активів, які ще не надійшли; прикладом є авансовані витрати підприємства на сировину, матеріали, напівфабрикати та ін.).

До фондів обігу відносять:

- готову продукцію, що знаходиться на складах підприємства;
- товари, відвантажені споживачу, але ним не оплачені;
- кошти в розрахунках і готівкові гроші (які знаходяться на розрахунковому рахунку фірми; грошові кошти, що знаходяться в незавершених розрахунках, готівка) (Грузинов, 2007).

Оборотні кошти повинні забезпечувати безперервність виробництва і реалізації продукції підприємства.

Склад і класифікація оборотних коштів наведені на рис. 5.2.

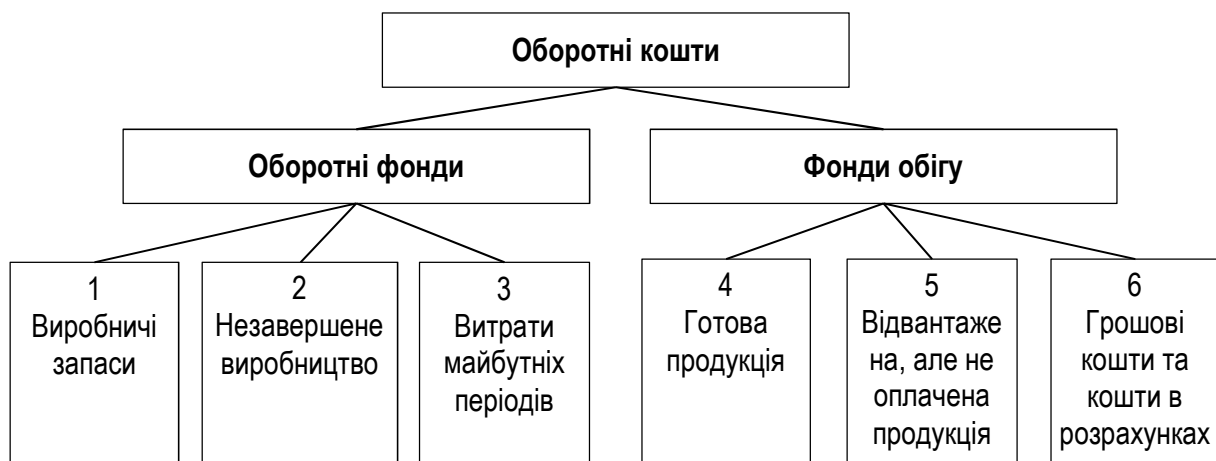

Рисунок 5.2 – Склад оборотних коштів (Економіка, 2012)

Ритмічність, злагодженість і висока результативність багато в чому залежать від оптимальних обсягів оборотних коштів на підприємстві. Тому неабиякого значення набуває процес нормування оборотних коштів, що належать до поточного фінансового планування.

Фактичні запаси сировини, коштів та ін. можуть бути вищі або нижчі від нормативу або відповідати йому. Це один із найбільш мінливих показників поточної фінансової діяльності.

Під нормативом (або лімітом) оборотних коштів розуміють затверджену на підприємстві мінімальну, однак достатню для безперервної роботи підприємства суму оборотних коштів (Економіка, 2008).

У межах цього нормативу підприємство здійснює прямий підрахунок необхідних обігових коштів щодо кожного елемента з урахуванням конкретних умов роботи:

- типу виробництва та профілю підприємства;
- умов постачання і збуту;

- періодичності витрачання матеріальних ресурсів;
- тривалості виробничого циклу.

Нормування власних оборотних коштів передбачає такі етапи розроблення нормативу:

1) визначення норм запасу за групами товарно-матеріальних цінностей у відносних величинах, як правило, в днях забезпеченості;

2) визначення величини одноденної витрати даного виду матеріальних цінностей (одноденною витратою за окремими елементами виробничих запасів вважається сума витрат за відповідною статтею кошторису виробництва за 1 квартал, поділена на 90);

3) визначення часткового нормативу власних оборотних коштів у грошовому вираженні шляхом множення одноденної витрати на норму запасу в днях.

Норма запасу в днях щодо покупних виробничих матеріалів (сировина, напівфабрикати та ін.) визначає кількість днів роботи підприємства, на яке потрібно створити запас цих матеріалів, щоб забезпечити безперервність виробничого процесу.

У загальному вигляді приватний норматив оборотних коштів за окремими елементами (запаси сировини, палива, покупних напівфабрикатів, запасних частин) визначається за формулою

$$O_{об.с.н} = q_{\partial} \cdot T_{норм}, \quad (5.10)$$

де q_{∂} – середня за одиницю часу потреба, наприклад, середньоденна або середньотижнева потреба в певному матеріалі, грн/день (грн/тижд.);

$T_{норм}$ – норма запасу, тобто часовий період, протягом якого передбачена робота на даному запасі (наприклад, норма запасу в днях, кількість днів забезпеченості матеріалом).

У тому випадку, якщо відома потреба в оборотних коштах у цілому за період, її питоме значення (за одиницю часу) можна визначити за формулою

$$q_{\partial} = \frac{q_{річ}}{F_{к}}, \quad (5.11)$$

де $q_{річ}$ – річна (квартальна) потреба в матеріалі, передбачена за кошторисом витрат на виробництві, грн;

$F_{к}$ – річний (квартальний) фонд роботи підприємств у календарних днях.

Найважливішими показниками ефективності використання оборотних коштів є швидкість їх обороту (коефіцієнт оборотності) і тривалість одного обороту в днях (Економіка, 2008).

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів показує число оборотів, яке ці кошти роблять за плановий період. Цей коефіцієнт визначається за формулою

$$K_{об} = \frac{P}{O_{об.с.з}}, \quad (5.12)$$

де P – обсяг реалізованої в плановому періоді продукції в діючих оптових цінах за рік (квартал), грн;
 $O_{об.с.з}$ – середній залишок оборотних коштів, тобто грошове вираження суми оборотних коштів, що перебувають одночасно на підприємстві в усіх шести формах, грн.

Приклад 1

Річний обсяг реалізованої продукції становить 10 млн грн. При цьому підприємство оперує сумою оборотних коштів (середнім залишком оборотних коштів) обсягом 0,5 млн грн. Таким чином, за рік оборотні кошти зроблять оборот $K_{об} = 10 : 0,5 = 20$ разів.

Коефіцієнт оборотності показує суму реалізованої продукції, що припадає на одну гривню оборотних коштів.

Коефіцієнт завантаження оборотних коштів в обороті характеризує їх суму, що припадає на одну гривню реалізованої продукції:

$$K_з = \frac{O_{об.с.з}}{P}. \quad (5.13)$$

Тривалість одного обороту оборотних коштів (середній період оборотності) показує, за скільки днів оборотні кошти роблять один оборот. Значення цього показника в днях може бути визначене в такий спосіб:

$$T_{об} = \frac{Д}{K_{об}}, \quad (5.14)$$

де $Д$ – кількість днів у плановому періоді.

Приклад 2

Якщо за рік ($Д = 365$ днів) оборотні кошти зробили 20 оборотів ($K_{об} = 20$), тривалість одного обороту становитиме $365 : 20 = 18,2$ дня.

Формулу 5.8 можна поданий в іншому вигляді:

$$K_{об} = \frac{Д}{T_{об}}. \quad (5.15)$$

Тепер можемо прирівняти праві частини в двох рівняннях (5.12) і (5.15):

$$\frac{P}{O_{об.с.з}} = \frac{Д}{T_{об}}. \quad (5.16)$$

Отримана формула наочно ілюструє відомий не лише економістам принцип «Час = гроші!». У нашому випадку в правій частині рівності представлено час, а в лівій – гроші. З цієї формули можна визначати різні параметри, що характеризують період оборотності оборотних коштів (Економіка, 2012).

Потреба в оборотних коштах знаходиться в прямій залежності не лише від обсягів виробництва, а й від часу обороту. При скороченні періоду оборотності відбувається вивільнення оборотних коштів з обороту, і, навпаки, збільшення періоду кругообігу викликає потребу в додаткових коштах.

5.3 Фінансові показники в бізнесі: прибуток і рентабельність

Фінансові ресурси підприємства – це сукупність власних грошових доходів і надходжень ззовні (залучені і позикові кошти), призначених для виконання фінансових зобов'язань підприємства, фінансування поточних витрат і капітальних витрат, пов'язаних із відтворенням засобів виробництва.

Рух фінансових ресурсів можливий у двох випадках – при створенні підприємства і при його функціонуванні. У першому випадку суб'єкт господарювання набуває факторів виробництва за рахунок власних коштів, позикових або в комбінації (власні і позикові). У момент започаткування підприємства фінансові ресурси формуються на основі утворення статутного фонду. Залежно від організаційно-правових форм господарювання його джерелом є акціонерний капітал, пайові внески членів кооперативів, довгостроковий кредит, бюджетні дотації.

У разі функціонуючого бізнесу суб'єкт господарювання набуває необхідних факторів виробництва для виготовлення продукції або надання послуг, для розширення виробництва за рахунок виручки від продажу виробленої продукції або надання послуг або грошових надходжень від інших видів діяльності, а також шляхом внутрішньогосподарських накопичень на основі відрахувань від прибутку та амортизації. При нестачі коштів підприємство намагається отримати кредит або бюджетні субсидії (Фінанси, 2008).

Результатом діяльності фірми є прибуток. Прибуток – перевищення доходу над витратами. Зворотне положення називається збитком. З економічної точки зору прибуток – це різниця між грошовими надходженнями і грошовими виплатами. З господарської точки зору прибуток – це різниця між майновим станом підприємства на кінець і початок звітного періоду.